

שואלין ודורשין

פנינים משיחותיו ותשובותיו של מורינו הגאון הגדול רבי בנין ציון הכהן קוק שליט"א
ראש בית הוראה הכללי ירושלים, רב דק"ק אבי עזרי מרכז פתח תקוה

מלחמת החיים

"אשה כי תזריע - אמר רב שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף, כך תורתו נתפרשה אחר כל בהמה חיה ועוף"

(ויקרא יב, ב, רש"י)

המשגיח הגר"ש וולבה ביאר את היחס בהקדמת בריאת בעלי החיים לאדם, על פי המשך המדרש (שם) "אמר רבי שמואל בן תנחום 'אחור וקדם צרתני'. אם זכה אדם אומרים לו אתה קדמת למעשה בראשית, ואם לאו אומרים לו יתוש קדמך שלשול קדמך".

גדלות האדם מצד נשמתו הטהורה שחוצבה מתחת כסא הכבוד, גבוהה מכל הברואים כולם, והוא קודם עוד למעשה בראשית, אך מצד הגוף והחומריות שבו הוא הפחות שבבריאה ואף למעשה נברא אחרי כל היצורים כולם. ולכן אם זוכה ומתרום במעשיו אומרים לו "אתה קדמת למעשה בראשית" ואם ירד במעשיו אומרים לו "יתוש קדמך".

וביד האדם ניתנה האפשרות לבחור היכן ברצונו למקם את עצמו בחשיבות, שהרי נשמת האדם גבוהה אף מן המלאכים, ובחולין (נא, ב) מבואר ד"חביבין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת", ומאידיך יכול להידרדר לשפל מתחת לבהמה כדברי החכם מכל אדם "ומותר האדם מן הבהמה אין" (קהלת ג, ט).

הוא משל לאירוע בו מי שנכנס קודם הוא הנכבד יותר, למרות שהתבוננות בשטח מגלה שלפניו הגיעו עוד מלצרים וסדרנים רבים. אך כל בר דעת מבין שהם לא באו, אלא בכדי להכשיר את המקום לקראת בוא המוזמנים הנכבדים שהכל יהיה ערוך ומסודר עוד קודם בואם.

כך אומרים לאדם (סנהדרין לה, ט): אם אתה ממקם את עצמך כחלק מהווית העולם, הרי שבעלי החיים השפלים באו הנה עוד לפניך ויתוש קדמך ואף השלשול קדמך. אך אם

אתה מהנכבדים והנעלים יותר, ויחסך לצרכי העולם הוא שהעולם נברא לשימוש האדם, שהרי "בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את אדם הראשון נטלו על כל אילני גן עדן ואמר לו ראה מעשי כמה נאים ומשובחים הם, וכל מה שבראתי בשבילך בראתי, תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי" (מדרש רבה קהלת ז, יג). אם כן למרות ששאר הנבראים באו לעולם עוד לפניך, אך כל מטרת בואם כ"משרתי האדם השלם המקודש בקדושתו יתברך" (מסילת ישרים א) שהרי אתה הוא נור הבריאה.

אך התורה הקדושה מלמדת הלכות טהרת האדם לאחר תורת בהמה חיה ועוף, משום שהיא עוסקת בתיקון החומר שבו, ולא בעסק המושכלות ורוממות רוחו שהוא מעל בעלי החיים.

ואכן עניין זה הוא מוקד מאבקן האדם בחייו עלי חלד, כדברי רש"י (בראשית א, ט) "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים - ירדו לשון ירדו ולשון ירידה, זכה - רודה בחיות ובבהמות, לא זכה נעשה ירוד לפניהם". משום שכאשר החומר שולט באדם הוא עשוי להיות קטנוני ושפל אף מן הבהמה. ומאידיך יש בכוחו להעפיל לפסגות הגבוהות בעולם, כדברי הרש"ר הירש (תהלים ה) "ותחסרהו מעט מאלוקים - גבוה ומרומם מכולם עומד האדם הטהור כעבד חושי ובעל הכרה, היחידי שנקרא למלא את תפקידו מתוך בחירה חופשית ומוסרית ואשר על ידי הבחירה הזו הינו אחר ה' עצמו, היצור היחידי בעל החרות המוחלטת".

יתן ה' וזוכה להבדיל בין האור ובין החושך, בין המשיכה אחר חומריות הגוף ואפסיותו, לבין רוממות נשמת האדם המעפילה אלי רום להולכים במסילת הישרים העולה בית ה'.

שו"ת הלכה למעשה

משולחן ראש בית ההוראה

במשנת מרן רבינו הגר"ש אלישיב זצוק"ל

הזכרת גשמים בימות החמה

בדין חזרה על שאלת גשמים בימות החמה, כל שלושים יום כשמסופק אם אמר 'מוריד הטל' או 'ותן ברכה' חוזר: "עד זמן זה חזקה שאמר כמו שרגיל עד עתה, אבל מכאן ואילך כבר הורגל לשונו לומר כהלכה" (אורח חיים קיד, ח; משנה ברורה שם).

ותמה מרן הגר"ש אלישיב היאך ייתכן לקבוע זמן לכאן או לכאן, כגון שאם לא זכר אם הזכיר במנחה האחרונה בסוף השלושים נידון כלא אמר וחוזר, ואמנם כשמתפלל תיכף ערבית ביום הל"א אמרינן שהוא בחזקת בוודאי אמר ואינו חוזר.

ולא משמע שלאחר השלושים יום הוא רק 'ספק' משני טעמים:

א] לשון השולחן ערוך שהורגל לומר כדון.

ב] מבואר בברכות (סא, א) שמעיקר הדין "ספק התפלל אינו חוזר ומתפלל" ורק מפני ש"הלוואי שיתפלל אדם כל היום" חוזר ומתפלל בנדבה. והרי בחזרתו על הזכרת גשמים בימות החמה אין זה בתורת נדבה מחמת ספק, שהרי אף בשבת שאי אפשר להתפלל בנדבה (קו, א), חוזר אם מסופק אם הזכיר כימות הגשמים.

ואם כן חוזר כיון שסבור שבוודאי הזכיר כהרגלו בימות הגשמים, והרי בוודאי לא מתהפך תיכף מחזקת שהזכיר לחזקת שלא הזכיר.

מכוח זה סבר רבינו שיש 'זמן ביניים' שאמנם לא הורגל לשונו בוודאות לומר כימות החמה, אך מידי ספק לא נפיק. אמנם יש לברר מהו זמן זה, שהרי חכמים לא תקנו זמן שלושים, אלא רק גילו דעתם שלאחר שלושים יום כבר הרגיל לשונו לומר אחרת.

ולכן מי שמרגיש בעצמו שכבר הורגל לשונו לומר 'ותן ברכה' אף שלא עברו ל' יום או אמר צ' פעמים (קיד, ט) ומסתפק האם הזכיר בתפילה גשמים, שאינו חוזר ומתפלל, כיון שהוא רק בתורת 'ספק' וכל עוד אין 'חזקה' שאמר שלא כדון אינו חוזר, כדון המסופק אם התפלל אם לא, שמחמת הספק אינו מחויב לחזור ולהתפלל.

כמו כן המקפיד להתפלל מילה במילה מתוך סידור (ולא רק מבט בסידור מלמעלה על עיקר הברכה ולמעשה אומר מוזכרונ) ומסופק אם הזכיר, כיון שאינו בחזקה שאמר כטעות בשגרת לשונו, שהרי מעיין בתוך הסידור אינו חוזר (פניני תפילה פרק ט).

הגיליון הוקדש

לזכר נשמת

הרה"ק ישעי' ב"ר משה מקרסטיר זיע"א

נלב"ע ג' אייר תרפ"ה

הונצח ע"י א. ג. פ. מאנטוורפן

שׁו"ת הלכה למעשה

טעה ולא חזר לראש התפילה

שאלה מי שהזכיר 'מוריד הגשם' בימות החמה וסיים הברכה אך חזר ל"אתה גיבור" ולא לראש התפילה, האם יוצא בזה ידי חובה בדיעבד.

תשובה כיון שצריך לחזור לראש התפילה, נידון כמי שהתחיל שמונה עשרה מ'אתה גיבור' ולא יוצא בזה אף בדיעבד.

טעה בערב שבת

שאלה מי שטעה במנחה של ערב שבת ואמר "ותן טל ומטר", האם בערבית

ספירת העומר

ספירה בבין השמשות

שאלה מי שספר בבין השמשות במוצאי היום, האם נחשב שספר באותו היום, ויכול להמשיך לספור בברכה.

תשובה כל עוד שהוא סמוך לשקיעה כעשר דקות, ניתן להקל ולהמשיך לברך אף בימים הבאים.

שאלה מה הדין כאשר את יום א' ספר חמש דקות לאחר השקיעה מיד עם כניסת היום, ואילו את יום ב' ספר חמש דקות לאחר השקיעה של מוצאי היום. האם יכול להמשיך לספור בברכה.

תשובה יכול להמשיך לספור בברכה, כיון שבין השמשות הרי הוא 'ספק' וכשיש 'ספק דרבנן' לא רק שאין מחייבים לחזור ולעשות מעשה, אלא דנים כאילו עשה את המצוה (כמוכח מהדו"ש הר"ן בצה"ב, א). וממילא לאחר שיצא ידי חובה ביום א', לא משנה מה יעשה ביום הבא, כיון שהיום כבר יצא בוודאי, וממילא נחשב שספר בשני הימים.

טעות ביום השלמת שבוע

שאלה מי שהזכיר את מנין השבועות המדויק וטעה במנין הימים, כגון שביום הארבעה עשר אמר: היום חמשה עשר יום שהם שני שבועות, ולא נזכר

אשר יצר לאחר המפיל

שאלה לדינא, האם לברך 'אשר יצר' לאחר ברכת המפיל.

תשובה יברך (מון הגר"ש אלישיב). ואין זה נחשב שמפסיק בין הברכה לשינה, ומחשיב את ברכת המפיל לברכה לבטלה, מדברי תוס' בברכות (י"א, ב' ורבנן) מתבאר שברכת המפיל לא באה

גובה הבימה בבית הכנסת

שאלה כשבונים בית כנסת, האם יש עניין לבנות במקום גבוה את הבימה לקריאת התורה, וכן את מקום עלית הכהנים לדוכן לפני ארון הקודש.

ליל שבת חוזר ומתפלל שתיים, או שאינו חוזר כיון שסוף סוף לא יזכיר 'ותן ברכה' בתפילה זו.

תשובה חוזר ומתפלל שתיים, כיון שנחשב כקללה וכמו שביקש 'ותן קללה על פני האדמה'. ואף שהמשנה ברורה (קא לה) פסק שכשטעה בימות הגשמים בברך עלינו בערב שבת אינו חוזר, כיון שלא ידוויח הזכרה מתוקנת כליל שבת, אכן שונה הזכרת גשמים בימות החמה שנידון כקללה, והוי כלא התפלל כלל ולכן חוזר ומתפלל כליל שבת ערבית שתיים.

עד למחרת כשבא לספור. האם יכול להמשיך ולספור בברכה.

תשובה יכול להמשיך בברכה. ומה שכתב במשנה ברורה (תפ"ט, ט) שבימים שמשלים שבוע, ספירת הימים היא לעיכובא, כיון שלא מזכיר ימים כלל, וא"כ יש להחמיר בזה, אכן כבר כתב בבה"ל (ד"ה יספור) "ואפשר דדעת הט"ז שאף בזה יש להקל... וצריך עיון למעשה". ומספק נראה להקל בזה.

לאחר ברכת המפיל

שאלה בירך ברכת 'המפיל' ונזכר שטרם ספר ספירת העומר.

תשובה יברך ויספור, למרות שכבר בירך 'המפיל'. ואומנם מובא באשי ישראל [ש"ת הלכות תפילה מהגר"ח קניבסקי] שהחזו"א אמר שלא לברך אשר יצר לאחר המפיל, כנראה סמך בזה על דברי המשנה ברורה (ה, ג) "יש אומרים שיכול לסמוך על עשיית צרכיו בלילה, על אשר יצר דשחרית. וצ"ע לדינא". אך בוודאי אף החזו"א איש יודה, כשנזכר שלא התפלל ערבית לאחר שבירך המפיל, שיתפלל. והוא הדין לספירת העומר, שעיקר זמנה הוא בלילה.

על השינה, אלא כהגדרת הביאור הלכה (רל"ט, סמך) "על מנהגו של עולם הוא מברך". עד שמסתפק אם יברך, כשמסופק אם יצליח להירדם קודם עלות השחר. וא"כ בוודאי שלא יפסיד ברכת אשר יצר או מצות ספירת העומר לצורך כך.

תשובה אמנם אין זה לעיכובא, אך לכתחילה יש להשתדל שיהיה גבוה טפה, שהרי ברכת כהנים 'לעלות לדוכן' (סוטה לה, ב), וכן 'לעלות לתורה'.

בין צרעת למספר לשון הרע

מרובה יותר.

"נגע צרעת פי תהיה באדם; והוכח אל-הפהו" (ויקרא יג, ט)
בפרשתנו נלמד העונש הגדול למספרי לשון הרע הלוקים בצרעת, ומאחר ובמידה שאדם מודד בה מודדים לו (סוטה א, ט). התקשו המפרשים מהי המידה כנגד מידה בעונש הצרעת אל מול עוון סיפור הלשון הרע. הנראה בזה הוא שכפי שהצרוע מחכך בפצעיו שוב ושוב, ולרגע נדמה לו שמיטיב עם עצמו בזה ומרגיע את הגירוי, אך אליבא דאמת רק מזיק לעצמו בזה ומגביר את הפצעים והופך אותם למזוהמים עם מוגלה את ההיזק עוד ועוד.

מוקד ההלכה שע"י בית ההוראה

0722-133-466

Beithorah.co.il

זכות גדולה להשתתף בהוצאות באמצעות בקופת בית הוראה הכללי ירושלים שע"י מכון ציוני הלכה

ניתן לשלוח שאלות וכן לקבל העלון מדי שבוע בדוא"ל: Beithorah@gmail.com